

К.А. Чіканчі,
студ. IV курсу, спеціальність «Право»,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Науковий керівник: ст. викладач кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики О.В. Нарожна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ НЕОСУДНИМИ ОСОБАМИ

У наш час уже звичайною є практика розслідування злочинів, вчинених особою, що є неосудною, тобто яка не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки [1, ст. 19]. Такі випадки в своїх працях досліджувались багатьма науковцями та практиками, зокрема: Т.В. Авер'яною, Р.С. Белкіним, О.В. Волоховою, Н.Н. Єгоровим, М.В. Жижинною, В.С. Кузьмічовим, М.М. Михайленко, Г.І. Прокопенко, В.М. Тертишником, М. Цимбал, В.Ю. Шепітько, А. Ячиною тощо.

Будь-який сумнів щодо психічного здоров'я підозрюваного або обвинуваченого потребує перевірки, оскільки від цього залежить, чи буде така особа нести відповідальність за вчинення кримінального правопорушення. Якщо буде доведена наявність психічного захворювання, згідно чинного законодавства до винного застосовуватимуться примусові заходи медичного характеру.

Основою для визнання особи неосудною вважаються два критерії: юридичний та медичний. До медичного критерію треба відносити хронічні або тимчасові хворобливі розлади психічної діяльності (так звані межові психічні розлади або психічні аномалії), суттєвою ознакою яких є кількісне обмеження здатності усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними при якісному збереженні критичної функції свідомості (наприклад, епілепсія, олігофренія, психопатія, неврози). Юридичний критерій сформульовано в законі як неможливість усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними під час учинення суспільно небезпечного діяння. Юридичний критерій містить дві ознаки: інтелектуальну — неможливість усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і вольову — неможливість керувати своїми діями [2, с. 326-327].

Згідно ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) після подання заяви та наявності достатніх обставин розпочинається досудове розслідування. У ст. 505 КПК України закріплені обставини, що підлягають встановленню під час

досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру [3, ст.ст. 214, 505]. Варто зазначити, що обов'язковим у таких справах є участь захисника [3, ст. 507].

Після того як слідчий отримає усі можливі докази та відомості, він може висунути одну з декількох версій щодо психічного стану підозрюваного: суспільно небезпечне діяння вчинено особою в стані неосудності; душевна хвороба настала після вчинення злочину; суспільно небезпечне діяння вчинено у стані тимчасового психічного розладу; особа здорова і симулює душевну хворобу; симулює душевну хворобу, будучи психічно хворим; є душевнохворим, але приховує це [4, с. 939]. Застосування примусових медичних заходів передбачається за наявності однієї з двох перших обставин, перелічених вище [3, ч. 1 ст. 503].

Встановлення психічного стану підозрюваного (обвинуваченого) припускає: вивчення і оцінку вихідної інформації про стан його здоров'я, взяту в результаті спостережень слідчого за поведінкою підозрюваного в ході слідства, а також з висловлювань родичів, інших осіб про наявність у нього будь-яких психічних аномалій; перевірку вихідної інформації шляхом допиту підозрюваного, його рідних, близьких, медичного персоналу, отримання і вивчення документів з медичних установ; підготовку матеріалів та призначення судово-психіатричної експертизи. У процесі спілкування та обміну думками з фахівцями в галузі судової психіатрії слідчий може вирішити питання про те, яку обрати лінію поведінки в залежності від особливостей психічної аномалії особи, що підлягає допиту; з яких питань доцільніше розпочати допит й інше. Спілкуючись з відповідною обізнаною особою, слідчий може отримати консультації з різних питань психіатрії, зібрати відомості щодо спеціальної літератури, яку йому доведеться вивчити [2, ст. 329].

При допиті затриманого, коли в слідчого є обґрунтовані припущення про його психічну хворобу, важливо з'ясувати: 1) чи немає у допитуваного будь-яких хворобливих проявів, чи вважає він, що хворий; 2) якщо допитуваний заявляє про психічну хвороби, то як давно він хворий, де лікується, стоїть на обліку і якщо так, то де; 3) що він може показати про скоєне, коли у нього виник задум його зробити, як він до цього готувався, розповідав чи кому-небудь про свої плани, не вплинув хто-небудь на намір зробити це, хто конкретно, за яких обставин, чи не обіцяв будь-яку винагороду; 4) які почуття відчував після скоєного, кому розповідав про нього; не вчиняв раніше чого-небудь подібного, якщо так, то що саме, коли і за яких обставин.

Безумовно, з-поміж основних слідчих дій у розслідуванні цієї категорії злочинів на особливу увагу заслуговує судово-психіатрична експертиза.

пертиза, основними питаннями якої є: чи хворіє ця особа на психічну хворобу; якщо хворіє, то на яку саме; чи була вона неосудною на момент учинення правопорушення; якщо обвинуваченого визнано хворим і неосудним, то яких примусових заходів медичного характеру він потребує; чи хворіє підекспертний на якусь психічну хворобу, яка виникла після вчинення ним злочину; якою є глибина психічного розладу; який характер перебігу душевної хвороби (хронічна чи тимчасова); коли виник психічний розлад [3, ст. 509].

Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру закінчується закриттям кримінального провадження або складенням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру. Прокурор затверджує складене слідчим або самостійно складає клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру і надсилає його суду, який, в свою чергу, або задовольняє клопотання та призначає захід медичного характеру, або вмотивовано відмовляє [3, ч. 3 ст. 511].

Отож, як ми бачимо процес розслідування злочинів, вчинених неосудними особами має свої особливості саме через психічний стан підозрюваного. Слідчий, в першу чергу, має з'ясувати чи дійсно хвора така особа і як ця хвороба вплинула на її стан та дії. Задля цього також необхідно зробити психіатричну експертизу. Важливе значення розслідування має також кінцевий результат, а саме — призначення покарання або примусових заходів медичного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 із змін., внес. згідно із законами України : за станом на 07.03.2018. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.

2. Криминалистика [Електронний ресурс] : учебник / [О.В. Волохова, Н.Н. Егоров, М.В. Жижина] под. ред. Е.П. Ищенко. — Москва: Проспект. — 2011. — 504 с. — Режим доступа : <http://www.studentlibrary.ru/book/ISBN9785392169047.html>. — Название с экрана.

3. Кримінально процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13.04.2012 із змін., внес. згідно із законами України : за станом на 16.03.2018. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.

4. Криминалистика [Текст]: учебник / Р.С. Белкин и др. / под ред. Р.С. Белкина. — Москва: Норма. — 2001. — 990 с.